

IX MENDEAN 872'KO LAU LARRUKI

Larru auei ortza sartu aurretik, amai dezagun joan diran "EUSKERAZAÏNTZA"ren zenbakietan eskuartean erabili dugun 871'ko larrukiaren azterketa. Bi gauza utzi genituan aztertzeke: Bertan agertzen diran Doneen zerrenda, eta, larruki orren bidez Okoizta'ko Donebixente'ri eman zitzaizkion aberastasunen kopurua.

Irutasun Doneaz eta Gurutze Deunaz gaiñera, 23 iru dira larrukiak aipatzen dizkigun Done-lzenak.

Trinitate Doneaganako eraspina oso goiz sortu eta sakonki sartu zan Euskaldunen artean. Azkar ezagutu zituzten noski Ñizea eta Kostantinopla'ko Kontzilio Ekumenekoietan artutako erabakiak. Eraspén orren lekuko dira, Irutasun Doneari gure mendietan eraikitako basa-jauretze zaarrak, Aginaga erri naparraren gaiñekoa bereiziki.

Era berean dugu zaarra Gurutzearenganako jaiera, etxeetako ateetan, landetan, bide-ertzetan eta mendi-gaiñetan gurutzea ipintzeko oitura zaarrak adierazten digunez.

Larrukiko 23 Doneei dagokienez berriz, poliki-poliki mozarabitarren egutegia XI mendearen azkenean euskaldunon gizartera sartzén asia zitzaigula adierazi nai dugu noski Done oien zerrendak.

Izan ere, 23 Done oietatik, 9, bisigoten edo mozarabeen santutegietakoak dira. Ala adibidez, Azisklo, Emeteri eta Zeledon, Justo, Bixente, Felis, Fructuoso eta Ildefontso. Eta baita "Santa Gratia" ere, "Grazia" ori Engrazia baldin ba'da beintzat.

Baiñan euki dezagun gogoan, Done oietatik batzuk, —Emeterio, Zeledonio eta Bixente—, orduan Euskalerrria zan lurraldekoak zirala, Felis, Errioxa'ko Donefelizes izan daitekeala, eta gelditzen diran bostetatik ia danak, bisigoten Donetegian agertzeaz gaiñera Eliz orokorraren Donetegian ete agertzen dirala.

Bisigoten kultura, mozarabeen bitartez, gugana sartzén asia ba'zan ere, ongi motel asi zan noski sartzén, eta aski geldi.

Alatagustiz, Doneildefontsa Toledo' ko goigotzai bisigota mozarabeen Donetegikoa dalarik, naitanaiez aitortu bear dugu asi zitzaigUla bisigoten liturgia gure artean zabaltzen.

Ez da arritzekoa, V mendean bisigotak Akitani'ra iritzi ziranez gero, aien alboan bizitu bait ziran beti euskaldunak, naiz bosteun urtez ia beti alkarren artean borrokan ibilli: iparrean aurrena, egoan gero, eta sarkaldean geroago, Asturietako errege bisigoten aurka.

Gure larruki onen aroko euskaldunen artean aundia zala dirudi Salvatore Doneaganako eta aren Ama Ñeskutsarenganako eraspina. Eliz bat aipatzen du larrukiak Salvatore izenekoa, eta iru, Miren Donearen izenekoak: Arganzonigoa, "Ganna" koa (Gauna'koa?), eta Letona'koa.

Badu Donmemartin Tours'ekoak Estabillo'n ere bere eliza.

Oso maiz agertzen da Martin Donearen izena Euskalerriko Larruki zaarretan, Konpostela'rako ibildeunketak indarra artzen asi baiño mendeak leenago. Ez da beraz egia, Frantzi'tiko erromesak izan zirala Martin Donearenganako jaiera gugana ekarri zutenak.

Jaiera ori, berez sartu zitzaigun. Auzotik auzora. Auzokoak bait ziran, orduan oraindik euskalduna zan Dordoña, eta iparraldetik aren ondoan zegoan Turena. Eta Donemartin berriz Turena'ren uriburu dan Tours'eko gotzaia izan bait zan.

Badaitekean gauza da gaiñera, IV mendean, bere gotzai-uritik urruti ere, erri eta errisketako jendeen apostolu izan zan Martin Donea, Dordoña'ko eta baita Akitani'n beeragoko euskaldunen artean kristautasuna ereiten ibilli izatea.

Larruki au idatzierazi zuten euskaldun aien aberastasunak, aski ugariak noski, nekazaritzari dagozkion aberastasunak ziran:

Soroak ("terris"), alorrak ("agros"), baratzak ("ortos"), mastiak ("vineis"), lierri edo liñu-lurrak ("linares"), belardi gizenak ("ferragines"), zugaitz zituemalleak, sagastiak seguruaski, ("pomares"), intxaustiak ("medio nozal"), eta errotak edo igarak ("molinos").

Gaur egun Estabillo'n mastirik ez da. Bai ordea andik amarrenbat kilometrorra dagoan Berantebilla'n. Erdiaroan ugari ziran mastiak Araba guztian. XIII mendean batez ere, baiñan au ez da arritzekoa, izugarri beroa izan bait zan Europa guztian XIII mende artako giroa. Ñoruega'n bertan ere izan ziran orduan mastiak; eta egiten zan an ardoa. Txakoliña, noski.

"Medio nozal". Ez zait erreza gertatu "nozal" ori zer izan zitekean jakitea; laterazko itza ez bait da. Ezta erdiaroko latera baldarrekoa ere. Ez dute beintzat iztegiek aipatzen. Ezta erdiaroko lateraren iztegiek ere. Ez dute ezagutzen gaztelerazkoek ere: Corominas'enak adibidez. Eta ez da arritzekoa; itz ori Leonigo jaurerrian itzegiten zan erromantzekoa bait da, azkenean Marin Alonso'ren iztegiak argitu didanez.

Orrek zer esan nai duan? "Medio nozal" ori ez zuala larruki onen lenengo idazleak idatzi. Larrukia geroago aldatua izan zala; eta Leon'en ainzuzen, izan zala aldatua. Orregaitik, aldakuntza ori egin zuanak sartu zigun noski, larrukiaren azkenean Asturi-Leonigo erregearen izena, abertzalekeri traketsak eraginda.

Orrelako aldakuntzak eta erasketa zikiñak, asko egin bait zitzaizkien gure Euskalerriko larruki zaarrei. IX mendean ez zan gaiñera oraindik Leon'en erromantzerik sortu.

Baiñan barruan gelditzen zaigu, lenengo lumalari arek, geroagoko leondararren "nozal" orren tokian zer idatzi zuan jakiteko guraria. "Intxausti"ren antzeko zerbait? Ta Leon'en bizi zan lekaide euskaldun batek esan ote zion beste lumalari leondar larruki-aldatzaille ari, "intxausti" Leon'go izkeraz "nozal" esaten zala?

Baiñan gure jakite-egarria ez da aserik gelditzen. "Medio nozal", eman zioten gure larruki onen egilleek Okoizta'ko Lekaidetxeari. "Ñozal" aren erdia bakarrik!

Ainbeste eta alako aberastasun aundi ugariak Okoizta'ko Lekaidetxeari eman zizkioten jaun-andre ospetsu aiek, zergaitik intxuarretara iristean intxaurrondoan kopuruaren erdia, erdiak bakarrik! eman ote zioten? Ez du zentzurik. Au da, baike, Euskalerrian aurki dezakegun intxaurren lendabiziko aipamena. Baiñan ain gauza guragarriak ote ziran euskaldunentzat intxaurreak? Ez noski.

Larrukian "intxausti" idatzi zuan lumalari ark, intxaurren sail bat ez baiña, ez ote zuan toki-izen bat adierazi nai izan? Intxausti izen-zuan alor bat? Baleike. Baiñan, naiz intxaurren sail bat alorra, ez da erreza, beste gauza guztietan ain eskuzabalak izan ziran gure adiskide aiek, puntu ontan "medio nozal" besterik ez emáteko, ain zeken zergaitik agertzen zaizkigun igartzea.

Baiñan lurrez ain aberatsak ziran gure larrukiko jaun-andre aiek, 17 elizen jabe ere baziran, eta guztia eman zioten Akosta'ko Donebixente'ren lekaide-
txeari.

Guztia, "gure pekatuen barkapenerako eta gure gogoak goi-argiz bete daitezzen". Irutasun Deunari zioten eraspena aipatu dugu. Garai zaar aietako dokumentu guztiak asten dira Irutasuna goretsiz. Polita lateraz, gure larruki onek egiten duan Irutasunaren aipua, naiz idatzia izan zan izkeratik ateratzean bere politasuna galdu:

"Beti bat jarraitzen duan zertasunean Sorgabearen eta Sortuaren eta (biengandik) Datorrenaren izenean" esanez, asten bait du lumalariak bere idazte-lana": "In nomine ingenite, prolisque, ac procedentis, conexa semper natura unius trinitatis".

"Ederki esana"! oiueginen zion Atanasio Doneak Ñizea'ko Kontzilioan ori idatzi zigun lumalariari.

Larrukiaren izenpeketa, "Albontsa Obiedo'n errege, eta Diego Gaztelerrian konte" zirala esanez egiten da: Aldefonso rex in Oveto, eta Didaco comite in Castella".

"Aldefondo" ori, izen ortako irugarrena zan (866-910). Baiñan 871'n, ez Estabillo'n ez Okoizta'n Asturietako errege batek zer egiñik ez zuan. Ezta Gaztelerriko konteak ete. Ori guztia larruki oni geroago erantsitako gauza da seguruaski. Ez bait da sinistekoa, Leonidiek etorri ziralako, larruki onen egilleek, Asturietako erregearena ez zan lurralde batean aren izena gorai patuz larrukia izenpetu nai izatea.

Igaro gaitezen besterik gabe 872'ko larrukietara. Idazki zar oietatik iru, egun bat berekoak dira, Uztaillaren 4'ekoak. Laugarrenak ez digu egunaren ezagubiderik ematen. Eta, naiz lumalari ezberdiñen lana izan, keraz edo estiloz oso antzekoak dira. Ta kera edo estilo ori, ez da Kukulla'ko Donemillan'en lekaide-
txeko beste idazki zaarrena bezalakoa. Oso ezberdiña baizik.

Ez dirudi IX mendekoak diranik ere, geroagokoak baizik. Ez zait beintzat neri IX mendekoak izan daitezkeanik iduritzen. Antonio Ubieta Arteta'ren luburuan datoz, baiña urtearen aipua galde-ikurraz dakarte, Ubieta berak ere urtegarrenaren egiztasuna zalantzan ipintzen duala adierazi naiez. Luziano Serrano'k bere liburuan ez dakarzi.

Orregaitik arinki aztertuko ditugu guk ere.

Larrukian esaten diran guztiak orduan oso-osoan euskal-erria zan lurraldean gertatzen dira: Miranda inguruko eta Tobalina'ko aran eder polittetan, Oron eta batez ere Puron ibaiaren ertzetan.

Larrukia idatzierazi zutenak, onako auek ditugu: "Paulus abba", -Paul abata-, "Johannes presbiter" -Jon bereterra-, eta "Ñunno clerigo" -Ñuño elizgizona, (lekaide utsa, seguruaski-).

Aurreneko biek, Paul'ek eta Jon'ek, Eliz orokorreko santuen izenak daramazkite; irugarrenaren izena berriz, Ñuño, euskalduna da. Ez dugu beraz oraindik bisigotikeriaren kutsurik.

Beren "oben-pillo izugarriak zapaldurik, Doneen merezimenduetan sinistea ta itxaropena jarritz", egin ornen zuten larruki ontan aipatzen duten eskeintza oparoa: "peccatorum mole depressis spen fidutiamque sanctorum meritis...". Eta egiten dituzten emaitzen zerrenda damaigute bereala. Ta emaitza oiek aipatzean, toki izan auek aipatzen dizkigute:

FERRAÑ	POÑTEZERZI	FOCILIO	CAÑALEGGA
FOCE	PURON	LABIETAS	CAMPIELLO
CASTELLEÑSE			

Aztetu ditzagun izen oiek banaka. Baiñan egin dezagun aurretik betiko oarmen irukoitza:

Izen oiek, zearo euskaldunak ziran lurraldeko toki-izenak dira.

-Lurralde artan ez zan oraindik gaztelerarik itzegiten, gaztelera oraindik, IX mendean, sortu gabe bait zegoan. Ez zan arabierarik ere itzegiten, arabiarak euskaldunen etsaiak ziralako. Eta bisigotak, beti, arabiarak ere baiño askoz etsaiagoak izan ziralako eta oraindik -Asturietatik- izaten jarraitzen zutelako..., ez zan gure lurralde aietan bisigoten laterarik ere sekulan itzezin. An, soilki euskera itzegiten zan.

Orregaitik, euskaldun aiek beren toki oiei euskerazko izenak ipiñi zizkieten; eta gaur, larruki ontan zearo aldatuak eta itxura-gabekoak agertzen ba'zaizkigu, ori, izen aiek lumalariak gaizki entzunak eta okerrago idatziak izan ziralako, edo laterara itzuliak ala erdi-itzuliak izatean itxura galdu zutelako, edo geroagoko berr-idazkietan, beren aurreneko itxura aldatu zutelako dala, aztu bear ez dugun gauza da.

Azkeneko ori ez zaizuke arrigarri gertatu bear. Berealexe ikusiko duzun bezala, gaur bertan, ikasketa zail luzeen bidez ortarako gertuturik dauden jakintsuei ere, gaitza gertatzen bait zaie bein baiño geiagotan, larruki zaar aietako itzen irakurketa ziurra.

Ez da beraz arritzekoa, IX mendeko larruki baten itzak birr-ematean, gaurko jakintsu auen gertukizunik ez zuten XI mendean onuntzako lumalari aiek oker ibilli izatea.

Orain, emen, gure lana, itxuraz aldaturk datozkigun izan oien egiazko itxura nolakoa zan asmatzen saiatzea izanen da, Ez da merezimendu aundiko lana

izango. Ortarako liburu ugari bait dugu Gazteiziko gure apaizgaiteko liburute-
gian. Baita geiegi ere. Ugaritasun orrek, denbora asko galduerazten bait dizu,
danak ikusten asten ba'zera.

FERRAÑ.— Idazki askotan "H"z ikusiko duzu: HERRAÑ. Beste batzuetan
"H"rik gabe: ERRAÑ.

(Esan dezagun, irazean bezala, larruki ontako toki eta giza izenetan ez zai-
gula "H" bat bakarrik agertzen, "Johannes" giza-izenaren bat ura izan ezik.

FERRAÑ au ez da larrukian datorren izena, larrukiaren izenburuan baizik,
Kukulla'ko larruki bakoitzat bait bait du bere izenburua, idatziak izan ziranetik
askoz geroago norbaitek ezarria.

Onela dio gure larruki onen izenburuak: "De incoatione monasterio Sancti
Martini de Ferran, et de eius termino": "Ferran'go Donemartiñ'en lekaidetxea-
ren astapenez eta bere jabetzako lurraldeaz".

Larrukian ordea ez da Ferran'ik aipatzen. Izenburuaren egilleak,

Pontecerzi eta Ferran, erri bat beraren bi izen zirala uste izan zuan. Eta ez
zan seguruaski oso atzipeturik ibilli.

Geroago ordea, XVII mendean, Florez Aita ikerlari ospetsuak, Pontecerzi
eta Jon Balpuesta'ko gotzaiak elizbarruti orren sorkuntzakoan aipatzen duan
Pontacre nasi zituan, ikusiko dugun lez, eta bere atzetik eraman ditu ondoren-
go ikerlari guztiak, Franzisko Cantera Burgos mirandarrak Pontacre ta Pntece-
ezi bi uri zirala "Hispania" aldizkarian (1.943, 8-15 or.) erabat argitu zuan arte.

Bá, naiz arazo ori 1.943'az gero argiturik egon, 1.976'ean onela damaigu
Antonio Ubieta Arteta'k larruki onen aurkezpena: "El abad Paulo, el presbítero
Juan y el clérigo Nuño edifican la iglesia de San Martín de Pontacre y Ferran".

En nintzan ni ere, nere ekintza utsez, Pontacre eta Pontecerzi bi erri ziranik
oartuko. Gaiñera, bat bakarra zala uste nuan erri ori, non arraiio egon zitekean
ezin egiztatuz erdi-eroturik nenbillen. Azkenean, gure apizgaitegiko liburutegia-
ren zaindariatako bat dan Anjel Ibisate apaiz adiskide txit jakintsuari eskatu
nion argi, eta onek eman zidan korapillo gaitz au askatu aal izateko giltza. Ar
bitza Ibisate lagunak nere eskerrj'k onenak.

FERRAÑ edo HERRAÑ edo ERRAÑ ori, orain Burgos'koa dan eta orduan
euskalduna zan Tobalina izeneko aranean zegoan. An dago gaur, Garoña'ko
nuklear-indar-ola.

Euskalerritik-at ere badira Herran bat baiño geiago, baiñan ez dute gure
Erran'ekin zer ikusirik. Latin-itxura aundia artzen du izen orrek, aurretik "F" bat
jartzen ba'diogu: FERRAÑ. Laterarik ez zekjan erri euskaldunak ordea, IX
mendean, bere lurraldeko txoko bateri ez zion eskierki laterazko izenik eman.
Erran'en "F" ori, eta geroagoko "H" a, lumalari latinzaleen asmakizunak dira.

Oña'ko dokumentu batez ari dalarik, "H"rik eta "F"rik gabe damaigu erri
onen izena Luciano Serrano abatak: Erran.

ERRAÑ.— Ori zan ezpairik gabe erri aren izena. Erran.

Erran bat, bada gaur ere Mena-Aranean. "ERRA" aurritzki duten itzak berriz
ugari ditugu. Erramendi, adibidez; edo Errantz, Errandi, Erranpe eta abar.

Erranburukea, Araba'n Amarita'ko toki-izen bat da. Eta Errandoa, naiz au agian Errando giza-izenetik etorri, Ñaparroa'n Argiñariziko alor bat dugu. ERRA berriz, ez aurrizki ez atzizki, ERRA utsa, oraindik Arjentina'n bizirik diraun euskal-abizan bat ornen da, Kerexeta'k dioskunez.

Izen orren etimologia? SASITOKI. Gazteleraz, "zarzal". Kerexeta'k diona, ots, "erra" "erro"ren aldakuntza dala eta "erro"k berriz "sasi" esan nai duala, egia ba'da belntzat.

Ñere iritzia? Baleikela esango nuke nik, —"erro"k "sasi" esan nai duala egia baldin ba'da beintzat.— Ñere ustez "ERRAÑ" orrek gazteleratua izaterakoan "TZ" atzizkia galdu bait zuan. Eta orain bai, atzizki ori itzultzen ba'diogu, ERRAÑTZ, "sakitoki" izango bait litzaiguke.

Ai! baiña... "Errantz" ori..., ARRAÑTZ ez ote da?

Aiztintxe aipatu ditugun "E"z asitako izen aietan ere, asierako "E" ura ez ote da "A"ren aldakuntza? Gure toki-izenetan, itzen asierako "A", oso errez "E" biurtzen bait zaigu. Astarrona, Estarrona; Askarza, Eskarza; Arragain, Erragaⁱⁿ...

Aurreneko izkia "A" izatekotan, AR, ots, ARRI, izango luteke izen oiek danak bere etimologiaren sustraia.

PONTECERZI.— 804'ean, Balpuesta'ko lenengo gotzaia izan zan Jonek eta urte bereko beste larruki batean II Albontsa asturiarrak aipatzen zuten Pontacre ura eta Pontecerzi au erri bera dirala urte izan da, naiz orain iritzi ori zuzena izan daitekeanik uste izan ez. Dana dala, Jon gotzaiaren POTANCRE, Albontsa erregearen POTANĀCAR eta gure larrukiko PONTECERZI au, erri bat beraren izenak ba'dira, erri orrek izen asko jaso dltuala aitortu bearrean aurkitzen gera.

Ikus izen oiek:

PONTACAR, II Albontsa Asturietako erregeak 804'ean, Balpuestea'ko elizbarrutiaren sorkuntza legezkoa egitean.

POTAÑZE, Ñaparroa'ko III Garzia Santxorena erregeak 1.045'ean, Kukulla'ko Donemillian'i egindako emaitza batean.

POTAÑZRE, an bertan dagoan Bujedo'ko lekaidetxearen larruki-bildumak. Badirudi, izen-kera au, Potanze, lekaidetxe ortan sortua dala; maiz agertzen bait da bertako larrukietan. Alatagutziz, izen ori bera darabilki Jon gotzaiaren idazkiaren 1.236'ko kopi batek ere: POTAÑZRE.

POTANCURI, 1199'an III Inozentzio Aitasantuak Donemillan'en Kukullako lekaidetxeari emandako bulda batean.

POTAÑCURI urte berean Miranda'ko agiritegian gordetzen diran larruki batzuek ere.

POTANCURI, Miranda'ko Foruak 1.099'an.

POTAZURI Mjranda'ko beste larruki batek, oartzeke "Ñ" a idatzi gabe utzi, eskierki.

POTAÑCRI, 1.256'ean Bujedo'ko larruki batek, seguruaski uste gabean "C"ren orde "C" bat idatziz.

PATAÑCURI, Miranda'ko Foru berak bein, lumaren irristaketa baten erruz, noski.

POÑTACRE, Florez Aita ospetsuak "España Sagrada"n.

POÑTEOERCI, Florez berak, baiñan ezpairik gabe, irarkolak sartu zion "O" orren tokian "O" idatzi zuan berak.

POÑDAÑZRES, Luziano Sarrano Aba beneditarrak Oka'ko lekaidetxeari buruz egindako idazki batean.

Florez'ek gaiñera, oso eimologi pitxia damaigu, bere Pontacre aren erroak agirian ipintzeko. Entzun berari:

"POÑTECERCI ó POÑS ACER: Así llamado por motivo de un aqüeducto formado entre dos peñas por donde era preciso caminar la gente, y el río lo impedía: pero haciendo montar el agua sobre el aqüeducto, abrieron paso y llamaron al sitio POÑS ACER ó ACERBUS, vulgarmente POÑTECERCI, en el valle de Tobalina entre Frías y Miranda" (Esp. Sagr. XXVI, 90-91 or.).

Ameskeri utsa guztia. Gizon aundiek ere, —eta gizon aundia izan zan Florez, XVIII mendean—, badutela ametsezko etimologi parragarrien asmaketarako joera.

Ez zaitex gure larrukiko erri aren orrenbesteko izen-aldaketaz arritu, izenen ugaritasun ori larruki zarretan maiz gertatzen da-ta, orrela etimologigintza zailagoa biurtuz.

Gaitza izan oi da betiere larruki zarren irakurketa. Ta gure onek gaiñera badu, bere idazkeraren erruz, zailtasun bereizi bat.

Erdiaroan, "Ñ" izkia, bokal edo izki lagungabeen gaiñean lerro bat ipiñiz ematen zan. Bá, Miranda'ko Foruak damaigun Pontapuri edo Potanpuri izen ortan, Cantera Burgos'ek dionez, ez omen da erreza lerro ori "O"ren gaiñean, edo "A"ren gaiñean dagoan asmatzea: itza, alegia, Pótapuri (POÑTAZURI) ala Potázuri (POTAÑZURI) dan asmatzea.

Danadala, itz ori, euskalduna ote da? Beste galde bat egin beariko genduke aurrena. Zer ote zan erri orren egiazko izena?, euskaldunek eman zioten izena?

Baleike, egiazko izena Miranda'ko foruak ematen diona izatea; beren mugetan bait zeukaten mirandarrek erri ura. Orrela ba'litz, POÑTAZURI genduke egiazko izen ori. "Pont", "zubi" dala badakigu. Ta nork ez daki "zuri" zer dan? Asiko al gera besterik gabe, erri aren izena ZUBIZURI zala oiukatzen? Bai? Ta..., erri aren izena "pontazuri" ez baiña "pontaz-uri" ebakitzen ba'dugu... zer? Orduan, ZUBIURI irtego litzaiguke.

Ñere gogoz, gustorago emango nioke bigarren eral nere onetsia, Zubi-uri edo Zubi-iri, euskerak berea duan etimologi-erarekin Zubi-zuri baiño obeki konpontzen dala bait derizkiot. Margo-izenak, gutxitan erabili ditu euskerak toki-izenak sortzeko.

"Gorri" adibidez, toki-izenetan, (Arrigorri, Larragorri, Medigorri, Muñagorri) ez da ia beiñere margo-izena, Ategorrieta bezalako itzetan izan ezik; "astegorri", "larrugorri" eta "negugorri" itzetan ere margo-izena ez dan bezala. Eta "zuri" ere geienetan "zuri" ez baiña "uri" dugu (Muñaz-uri, Albiz-uri, Gomez-uri) BORDAZURI bezalako izenetan izan ezik.

Masrgoei-buruz, onako arau orokor au eman genzakeala derizkiot:

Euskal-etimologintzari dagozkionetan, margo-izenak, gizakumeak morgoz ornitzen dituan gauzetan bakarrik dira margo-izen, agian salbuespen bakan batzuetan izan ezik.

Arau ori nere ariketa bakarrak oiñarritzat artuta nik neronek asmatua dala-ko, ez da bearbada garrantzi aundiko araua izanen. Danadala, pozik zuzendu-ko dut nere okerkeria, eta baita eskerrak eman ere, norbaitek nere sorketa ori okerra dala egiztatzan ba'dit.

Baiñan..., mirandarrek, beren mugetan zeukaten erri aren izena nolakoa zan jakiteko ziorik aski baldin ba'zuten ere, bazuan ori bera jakiteko arrazoi ederra, odolez erdi-euskotar eta, agian, izkuntzaz osoki euskalduna zan Asturietako Il Albontsa erregeak ere. Fruela erregeak Euskalerrian lapurtuta eramandako eta gero bere emazte egindako Muña neskatil euskaldun aren semea bait zan. Eta Euskalerrian bizitua, bera ere.

Bá, Il Albontsa dugu, gure erri ari beste iñork baiño leenago, dokumentuetan, izen eman ziona. 804'ean ainzuzen. Eta eman zion izena, PONTACAR izan zan, goraxeago ikusi dugunez.

POTAÑCAR: Or bai, or argia dugula dirudi itzaren etimologia. Itxurazkoa dan bezala, itzaren asierako "potan" ori "ponta"ren aldakuntza ba'litz, argibide au itengo bait litzauguke:

"Pont" + "a" goxagarria + "zar"? Ta, ebakuntza orren ondorioz, ezpairik gabe, ZUBIZAR datorkigu.

Eskerrak eman bearrean aurkitzen gera beraz Muña Andre Asturietako erri-gin euskaldunaren seme errege erdi-euskotar, eta seguruaski, osoki euskaldun zanari.

Baiñan ia ziurki, Zubiuri edo Zubizar ori eta gure larrukiko Pontecerzi ez dira erri bat bera, bi erri ezberdin baizik, Cantera Burgos'ek erakutsi digunez. Era berri utzi digu bein betirako argiturik, Zubiuri edo Zubizar ura Oron ibaiaren ertzean zegoala, Bujedo ta Miranda'ren arteko ibar pollitean.

Orain guri dagokigun lana, Pontecerzi'ri-buruz argitasun zerbait egiten saiatzea da.

PORTECERZI.— "...in territorio Castellanense, in loco qui dizitur Pontecerci"; "Gaztelarra dan lurraldean, Pontecezi esan oi zaion tokian".

Dagerkigun eran, erdi-laterazko eta erdi-euskerazkoa dugu izen ori: "ponte"- "zerzi". Ta, "ponte" zubi dala edonork badakian ezkerro, "ZERTZI" zer izan daitekean igarri bearko dugu guk. Euskaldun-usai aundia dakarren itza dala ukatzerik ez dugu beintzat...

"ZER" erro duten toki-izenak eta giza-izenak baditugu gure euskeran ugari: Zerrate, Gipuzkoa'n, adibidez. Edo, Zerain, (Gip); Zerna, (Araba'n); Zerranoa, (Gip); Zerín (Gip); Zertutxa, (Bizkai'n); Zerborain (Ñaparroa'n); Zerío, (Bizkai'n)..., eta larruki ontako ZERTZIZUBI'ren itxurarik aundienekoa, gure artean ZERZIATE ("zertzi-ate") izango litzakean ZERZIAT laburditarra.

Ez naiz "zerzi"ren esanaiarik usmatzeko gauza. Lopez Mendizabal'dar Ixaka'k, "zer" ortan "ira" dakus. Ñik ordeá, ez dut Ixaka adiskide maitea zanak aiñako begi zorrotzik, eta ezin ikusi dezaket nola atera daitekean "zer"tik "ira".

Badugu ZERKALDE abizen bat ere, Mitxelena'tar Koldo'ren ustez 'JUÑTO A LA CERCA' omen dana. Orrela bai, orrela erreaz eratuko nituzke nik ere eus-

kal-jzen guztien etimologiak, eta ez nuke alperrik orrenbeste denbora galduko. Beude lasai abizen ori duten guztiak, "zerka" orrek gaztelerazko "cerca"rekin zer-ikusirik ez du-ta.

A! Ezin izan dut nik Pontecerzi ura non zegoan jldoro. Ubieta'k, bere aurkezpen baldar aren bidez, —"la iglesia de San Martín de Pontacre y Herran"—, Pontacre ta Herran erri bat dirala edieraztera emanez, Tobalina aranean ipintzen digu gure erri ura, naiz bi izenen artean sartzen duan "y" orren erruz, bi erri izan zitezkeala sinustu aal izateko ere bide bat iriki.

Egiten du beste oker bat ere Ubieta'k aurkezpen ortan: Pontacre ta Pontecerzi erri bat ziralda uste izatea.

Tobalina, Ibero ibaiaren ego-ibarrean, Burgos'ena da gaur. An dago Garoña' ko nuklear-endar-ola ongi ezagutua.

Pontecerzi ere, an, inguru artan zegoala esango nuke nik, larrukiak Puron ibaia aipatzen duan ezkerre, naz Puron, Ibero'ri egoaldetik ez baiña iparretik dijoakion ibaitxo bat izan.

LABIETAS.— "... usque ad illo molino de Labietas"; "Labieta'ko igara artaraino". Larrukiak ezpairik gabe adierazten digunez, Puron ibaiean zegoan errota ori. Errez oartu zera nosti errota aren izena dan Labietas orren azkenean argi nabari dala "ETA" atzizki; euskalduna.

Larruki ortan eskua sartu zuan azkeneko lumalariak, izen ori, —Labietas—, zergaitik ugari-era edo "pluralean" ematen digun? Agian "eta" atzizkiaren aurretik zekusan "BI" ori, norbaitek esanda-edo, laterazko "duo" zala uste izan zualako: "Duo"; "Dos", geroagoko gazteleraz.

"Labi" zer dan igarri bear dugu beraz. Danadala, "LAB" aurrizkia deramaten izenak ugari ditugu Euskalerrri guztian: Labiz, Labiagirre, Labiago, Labiako, Labiano...

LABIAGA izena iru tokitan beintzat agertzen zaigu Euskalerrrian, nik dakidanez: Legazpi'ko larre baten izena da. Bidasoa'ko Bera'n, alor batena; eta Ñaparroa'ko Larraona'n, iturri batena. Esan bearrik ez da, LABIAGA ori eta gure larrukiko LABIETA, zentzuz, izen bat bera dirala. Ñaiz itxuraz ezberdiñak izan, zentzuz berdiñak bait dira daramazkiten atzizki ugaritasun adierazleak ere: "AGA", batek; "ETA", besteak.

"Labi" ortan berriz, Lopez Mendizabal'ek, "L" edergaillua eta "abi" bat ikusten ditu. Eta, "abi", —ez dakit nondik aterata—, gazteleraz "gamon" esaten zaion ezpata-itxurako belar luze lodia ornen da. Ortaz "Labieta" eta "Labiaga", "Gamonal" izango lirake.

Ñere ustez ordea, badaitekean guza da, Labieta'ren aurrean "O" "elidida" edo "O" "galdu" bat egon izatea, eta orrela ba'litz, Labieta ura OLABIETA izango litzaiguke: "ola-ibi-eta": Gazteleraz, "lugar donde está el vado de la ferre-ría". An ordea sekulan olarik izan zanik ez dakigu, eta etimologi orrek ez du balio aipatutako ditugun beste iru Labiaga aientzat. Ez beintzat danentzat. Askotan etimologi batek ez bait du bi izen berdiñentzat balio izaten. Ar dezagun, adibidez, OLA izena bera. Ola orrek, ibai-ertzetan, "burni-ola" esan nai du. Mendi-tontoretan, "ardi-etxola".

Orregaitik, egin dezakedan gauzarik zintzoena, "labi" ori zer izan daitekean ez dakidala aitortzea dudala iduritzen zait. Ez dut beintzat uste, "labe"ren alda-

kuntza izan daitekeanik. Badakit antziña artan, maiz, "E" idatzia "I" agoskatzen zala. Baiñan badakit baitare, lumalari aiek "I" maiz aski "E" idazten ba'zuten ere, "E" ez zutela baiñere "I" idatziko.

CAÑALEGGA.— "... et de Fonte Canalegga": "Kanalega iturritik". "Canalagga" oni, Miranda'ko foruak, "Canalellas" izen-ematen dio, "Patanpuri"ren alboan dagoala esanez.

Kerexeta'k, dionez, Kanales, Erronkari'ko dugu abizena dugu, andik Aragoi'ra zabaldua. Baiñan bai ornen da Leon'en ere abizen ori, an, izen bereko erritik sortua. Izango dira Españi-zear beste toki askotan ere, "canal" gaztele-razko itza bait da.

Gaztelarazko izena ote zuan bá IX mendean gure "Calegga" ark?

Ondo begien aurrera dagerkigu beintzat bere atzizki euskalduna: "EGA"; "aga" atzizkiaren aldakuntza. Ñere ustez, "Kanalaga", erdian "L" "eufonikoia" edo "doiñu-gozagaille" bat duala, onela ebaki bearco litzake: KAÑA-L-AGA. (Ori guztia, jakiña, itz ori euskal izen baten laterazko itzulpena ez ba'da).

"KAÑA"z asten diran euskal-izenak ezagutuko dituzu eskierki bat baiño geiago: Kanaga, Kanandi, eta "A" atzizkirik gabe, Kan-daratz, Laburdin, Kan-o, Araba'ko Urizarra edo Peñacerrada'n; Kanbo, Laburdi'n eta Kanboa Araba'n, eta abar. KAÑALA, ondartza ezagun baten izena da Bizkai'n, izen aski zarra gaiñera, 1.523'an ere agertzen bait da.

Kerexeta'k ontzat ematen du, "AÑA" "Iarre" dala dion Lopez Mendizabal'en iritzia. Ortaz, "Kanalega", "Pastizal" genduke.

CAMPIELLO.— "... et illo molino de Campiello ad integritate"; "eta osoki, Campiello'ko errota ura".

Seguruaski, izen ori, lumalariak euskeratik leterara egindako itzulpena da. Ala ere, gure toki-izenetaz beti bezala, arreta aundiz ibilli berrak gera, "KAÑP" aurrizki duten izenak asko bait dira Euskalerrri guztian: Kanpanaga, Kanpistegi, Kanpion, Kanpizelai, Kanpoi; eta Kanpos bera.

"Anbo", "gamon" ornen da. Ñik ez dut gure iztegietan "anbo"rik billatu, baiñan askotan esan dudan bezala, gure iztegiak, fitologi edo berlarritiz zeero txiroak dira.

Asieran gaurko larruki au arin aztertuko dudala esan badut ere, luzatu egin naiz oartzeke. Emen bertan moztu bearco dugu beraz gure gaurko ariketa, peitzen zaiguna EUSKERAZAIÑTZAREN urrengo zenbakirako utziz.

LATIEGI'TAR BIXEÑTE